

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ОСНОВНОГО ЕЛЕМЕНТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

HISTORICAL AND LEGAL ASPECT OF THE STUDY OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF INTELLECTUAL PROPERTY AS THE MAIN ELEMENT OF INNOVATION

Малець М.Р., старший викладач кафедри адміністративного та інформаційного права
Національний університет «Львівська політехніка»

У статті проаналізовано теоретичні і практичні питання адміністративно-правового регулювання інтелектуальної власності, як основного елемента інноваційної діяльності. Проаналізовано історичне та наукознавче підґрунтя дослідження адміністративно-правового регулювання інтелектуальної власності. Визначено історико-правову основу дослідження інтелектуальної власності. З'ясовано поняття інтелектуальної власності у контексті інноваційних процесів. Визначено роль інтелектуальної власності в інноваційному розвитку економіки держави та українського суспільства.

Охарактеризовано генезу адміністративно-правового регулювання інтелектуальної власності та проаналізовано розвиток законодавства у цій сфері. Під час дослідження використовувались такі методи наукового пізнання: термінологічний, історичний, логіко-семантичний, функціональний, системно-структурний, логіко-нормативний.

Встановлено, що сфера інтелектуальної власності у всьому світі розвивалася досить поступово та поетапно. Найбільш значущі події, які сприяли на утворення та розвиток інтелектуальної власності можна віднести появу привілеїв (патенту) для конкретного виробника на монополієне виготовлення одного або декількох товарів в 12–13 столітті. У статті досліджено генезу розвитку інтелектуальної власності в Україні у період Директорії. Проаналізовано запровадження до національного законодавства інституту інтелектуальної власності, та адаптацію до законодавства ЄС у період здобуття незалежності Україною та побудови власної держави. На основі даного дослідження зроблено висновок про певні проблеми та труднощі в сфері адаптації законодавства України до нормативно-правової бази Європейського Союзу.

У статті проаналізувало нормотворчу діяльність в Україні, щодо регулювання інтелектуальної діяльності, та зроблено висновок, що, незважаючи на достатньо активну нормотворчу діяльність у даній сфері, все-таки спостерігається досить уповільнений процес адаптації законодавства України до нормативно-правової бази Європейського Союзу.

У цей же час дослідження проблеми, пов'язаної з історико-правовим аналізом та генезисом становлення інтелектуальної власності та сучасним напрямом правозастосування у сфері інтелектуальної власності, свідчить про те, що Україна впевнено рухається вперед у даній сфері.

Ключові слова: інтелектуальна власність, генеза інтелектуальної власності, історико-правовий аналіз, адаптація законодавства, авторське право, право інтелектуальної власності.

The article analyzes theoretical and practical issues of administrative and legal regulation of intellectual property as the main element of innovative activity. The historical and scientific background of the study of administrative and legal regulation of intellectual property is analyzed. The historical and legal basis of intellectual property research is defined. The concept of intellectual property in the context of innovation processes is clarified. The role of intellectual property in the innovative development of the state economy and Ukrainian society is defined.

The genesis of administrative and legal regulation of intellectual property is characterized and the development of legislation in this area is analyzed. The following methods of scientific knowledge were used during the research: terminological, historical, logical-semantic, functional, systemic-structural, logical-normative.

It has been established that the sphere of intellectual property throughout the world developed quite gradually and in stages. The most significant events that contributed to the formation and development of intellectual property can be attributed to the emergence of privileges (patent) for a specific manufacturer for the monopoly production of one or more goods in the 12th–13th centuries. The article examines the genesis of the development of intellectual property in the world. One of the first attempts to establish and regulate Ukraine's own legislation in the field of intellectual property protection during the Directory period is studied. The introduction of the institute of intellectual property into the national legislation and its adaptation to the EU legislation during the period of independence of Ukraine and the construction of its own state are analyzed. On the basis of this study, a conclusion was made about certain problems and difficulties in the field of adaptation of the legislation of Ukraine to the regulatory framework of the European Union.

The article analyzed the rule-making activity in Ukraine regarding the regulation of intellectual activity, and concluded that, despite fairly active rule-making activity in this area, there is still a rather slow process of adapting Ukrainian legislation to the regulatory framework of the European Union.

At the same time, the study of the problem related to the historical and legal analysis and genesis of the formation of intellectual property and the modern direction of law enforcement in the field of intellectual property shows that Ukraine is confidently moving forward in this field.

Key words: intellectual property, genesis of intellectual property, historical and legal analysis, adaptation of legislation, copyright, intellectual property law.

Постановка проблеми. На сучасному етапі історичного розвитку становлення та розвитку національної держави, активного розвитку суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, процесів перевтілення правового значення нематеріальної власності в життя кожної людини, слід також зазначити, що донедавна великого значення поняттю нематеріальна власність взагалі не надавалася.

В історико-правовій догматиці поняття «інтелектуальна власність» з'явилося лише на початку 90-х років минулого століття. В цілому під поняттям «інтелектуальна власність» розуміли об'єкти охорони та регулювання

нової галузі права – права інтелектуальної власності (інтелектуальних прав).

Оскільки суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності надзвичайно швидко розвивалися, у зв'язку з технічним розвитком самого суспільства, відбулася певна трансформація старих і поява нових об'єктів інтелектуальної власності, змінювалися самі умови їх використання та застосування. Тому всесвітнє визнання права кожного на інтелектуальну власність є важливою складовою правового статусу особи та правових гарантій основних свобод.

Заразом більшість науковців стверджують, що нормативно-правове регулювання відносин щодо інтелектуальної власності в Україні потребує вдосконалення, яке цілком можливо реалізувати при визначенні генезису формування та становлення цього правового інституту. Включення терміну «інтелектуальна власність» до Конституції України відіграло певну роль у захисті інтелектуальної власності та розвитку законодавства, але чинна законодавча база потребує докорінного перегляду та перегляду, оскільки більшість положень є суто декларативний характер, оскільки існує відсутність чіткої основи для однакового застосування законодавства у сфері регулювання інтелектуальної власності, яку можна усунути через епістемологічне розуміння походження та функціонування інтелектуальної власності.

Стан опрацювання цієї проблематики у різні часи займалися чимало науковців, зокрема Б.С. Антімонов, В.Д. Базилевич, М.А. Верхольотов, М.В. Гордон, О.В. Дзера, Г.В. Довгань, В.С. Дроб'язко, В.О. Жаров, Н.С. Кузнецова, О.А. Підпригора, О.О. Підпригора, О.Д. Святоцький, О.В. Халіпова, проте слід зазначити, що дані науковці зосереджували свою увагу на визначенні суті та змісту самого поняття «інтелектуальної власності». Проте наукових досліджень, пов'язаних із історико-правовим аналізом права інтелектуальної власності та національного законодавства в цій сфері правовідносин, на сьогодні надзвичайно мало.

Метою статті є дослідження історичних та правових аспектів розвитку та формування інтелектуальної власності, як основного елемента інноваційної діяльності, а також генеза розвитку інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Інститут права інтелектуальної власності широко поширені в сучасному суспільстві. Він ґрунтується на нормах національного та міжнародного права. Цікавість до інтелектуальної власності зумовлено тим, що в більшості держав світу не залишено без уваги дане поняття. Саме це становить великий науковий інтерес

Сфера інтелектуальної власності у всьому світі розвивалася в кілька етапів. Серед найбільш суттєвих фактів, які сприяли її розвитку, слід виділити порівняння привілеїв (патентів) конкретному виробнику на монопольне виробництво одного або кількох товарів у XII–XIII ст. При цьому виробник, який отримав привілеїв, був зобов'язаний оприлюднити нові знання, а всім іншим було заборонено випускати подібний продукт. Таким чином нові знання ставали надбанням конкретної особи, відкривалися невідомому колу осіб, але користуватися ними без спеціального дозволу царя було неможливо.

Перший прототип патенту датується 1234 роком. Кравець, який розробив модель капелюха, раніше невідому, отримав ексклюзивне право на його носіння протягом 15 років. Серед перших у світі патентів патент на винахід обертового крана для кораблів, виданий у Флоренції 1421 році архітектору Пітті Філіппо Брунчеллі [1].

У європейських країнах надання привілеїв пізніше стало питанням права. Такі привілеї надавалися тим, хто ініціював виробництво нового товару, незалежно від того, чи виробництво базувалося на власному винаході, чи на іноземному кредиті. Першим правовим актом, який визнав існування інтелектуальної власності, була Декларація Венеціанської республіки 1474 року. Згідно з цією Декларацією, кожен громадянин, який винайшов механізм, що раніше не використовувався на території держави, отримував привілеїв на заборону всім іншим виробляти такий пристрій протягом десяти років [2].

У Великобританії авторське право охоронялося державним видавничим картелем. Основи сучасної системи авторського права в англослов'янському світі були закладені Законом 1710 року, який запровадив реєстрацію публікацій.

У Франції авторське право було захищене законом, прийнятим Установчими зборами (Договором) наприкінці 18 століття. Цей закон передбачав довічне авторське право для творця твору та строкове право для його спадкоємців [3].

Конституція Сполучених Штатів 1787 року була досить негативною до будь-яких монополій і привілеїв, але надала Конгресу право «сприяти розвитку корисних наук і мистецтв шляхом надання на обмежений період часу авторам і винахідникам виключних прав на їхні твори та відкриття» [4].

На сьогоднішній день зазначений стандарт є основоположним, на нього постійно посилюються при розгляді патентних процесів. На основі цього конституційного положення в 1790 році був прийнятий Закон США про авторське право, а в 1792 році – Закон про патенти [5].

Надзвичайно важливою подією у сфері інтелектуальної власності є прийняття Бернської конвенції. Це міжнародний договір про авторське право, прийнятий у 1886 році в Берні, Швейцарія. Конвенція переглядалася кілька разів: у 1896 році в Парижі, в 1908 році в Берліні, в 1914 році в Берні, в 1928 році в Римі, в 1948 році в Брюсселі, в 1967 році в Стокгольмі і в 1971 році в Парижі [6]. Спочатку його учасниками були такі країни, як Великобританія, Франція, Німеччина, Бельгія, Туніс, Швейцарія та Іспанія. Згодом Бернська конвенція почала діяти і в інших країнах світу, які до неї приєдналися, і до 2010 року їх кількість досягла вже 164 держав.

Що стосується України, наша держава значно відстала від своїх більш розвинених сусідів в напрямі інтелектуальної власності. Це пояснюється слабкою економікою, пізнім звільненням селян від кріпацтва, більш ніж на сотню років запізненою промисловою революцією і низкою інших історичних, економічних і соціальних чинників, зокрема тривале перебуванням у складі російської імперії та колишнього СРСР [7].

У 1812 році з'являється «Закон про привілеїв», через 18 років встановлюються основні поняття патентного права. Закон про авторське право на території нашої держави з'явився в рамках законодавства про цензуру (Цензурний статут 1828). У 1830 році був уже прийнятий закон, в якому фіксувалися точні правила і способи таврування товарів. Згідно з ним за підробку товару або клейма особи, що його вчинили, піддавалися кримінальному покаранню [8].

Важливо згадати, що укладена в 1883 р. Паризька конвенція про охорону промислової власності – це перша міжнародна угода з питань інтелектуальної власності.

Протягом XVIII–XX ст. територія сучасної України перебувала під владою Австро-Угорської та Російської, а також Речі Посполитої, яка мала своє, певною мірою абсолютно протилежне законодавство. На західних територіях України поняття права інтелектуальної власності активно формувалося, зокрема у XIX ст. відбулася зміна привілеїв на так званій «обов'язковий принцип», відображений у правових актах Австрійської імперії (положення Цивільного кодексу монархії 1811 р. про правову охорону авторського права).

Саме у цей період на території Австро-Угорської монархії активно формується та розвивається законодавство про охорону інтелектуальної власності, зокрема створюються спеціальні установи: Патентне відомство та Патентний суд, положення про товарні знаки, винаходи служби, і був введений термін «попередній користувач». [9]. Науковий юридичний журнал «Правові новели» № 10/2020 Надобко С.В.

Після 1917 р. інститут інтелектуальної власності, що попередньо сформувався, був повністю зруйнований. У загальній масі відбувалося знеособлення інтелектуальної праці і продукту. Якщо в сфері літератури і мистецтва вдалося зберегти авторство творів (з дуже урізаними матеріальними правами), то щодо винахідницької діяль-

ності, її результати, за рідкісним винятком, знеособлювали. В результаті сформувався новий підхід до інтелектуальної власності. «Будь-який винахід, визнаний корисним, може бути оголошено надбанням СРСР». Вважалося, що тільки держава може розпоряджатися продуктами науково-технічної творчості, будучи їх власником.

У повоєнні роки законодавство про товарні знаки отримало подальший розвиток. У 1959 році система реєстрацій була централізованою в Державному комітеті у справах винаходів і відкриттів [10].

У зв'язку з трансформацією економічних відносин в Україні, що відбулася наприкінці 90-х років і розпадом СРСР, формування ринкової основи економіки поставило проблему формування нової системи торговельних відносин, власність як визначальні відносини, права виробників інтелектуальної продукції, захист цих прав і заохочення інтелектуальної праці в ринкових умовах економіки.

Можна підкреслити загальну тенденцію: у міру розвитку галузей економіки, пов'язаних з культурою, зростає увага до міжнародно-правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, що пов'язано з ростом матеріальних втрат, які виникають через піратство щодо таких об'єктів. Особливо це стосується програмного забезпечення, музичних та аудіовізуальних творів.

Однак, Україна в сфері інтелектуальної діяльності та власності ще й до нині з великим відставанням включається в світове інтелектуальне співтовариство і багато чим ризикує, втрачаючи час для динамічного перетворення держави у справжнє правове, інформаційне, інтелектуальне суспільство, в розвинену в техніко-технологічному відношенні державу, в стабільну, соціальну і безпечну державу [11].

У контексті європейської інтеграції та становлення інформаційного суспільства увага вчених, що представляють різні сфери наукового знання, прикута до інновацій, які визначають матеріалізацію інтелектуальної діяльності. Завдяки своїй інноваційній діяльності він має намір об'єднатися з взаємопов'язаними організаціями для створення, розвитку та розповсюдження інновацій, які складаються з низки послідовних етапів, які регулюються різними правовими нормами: цивільними, адміністративними, фінансовими, податковими, трудовими та іншими галузями. Виходячи з цього, інноваційна діяльність представляє міжгалузевий комплексний інститут.

Слід зазначити що саме ефективна інноваційна діяльність є одним з найважливіших напрямів розвитку дер-

жави. Саме Дане твердження підтверджують прийняті програмні документи щодо розвитку інноваційного середовища в країні. Правова політика в сфері інновацій це складова частина державної науково-технічної та промислової політики, метою якої є формування економічних умов для виведення на ринок конкурентоспроможної інноваційної продукції.

Висновки. Отже здійснивши історико правовий аналіз поняття та розуміння інтелектуальної власності можемо зробити висновок, що інтелектуальна власність завжди відігравала важливу роль у розвитку економічного та культурного життя будь-якої країни у різні історичні періоди.

В умовах сьогодення все більше зростає роль та значення продуктів інтелектуальної власності, адже з розвитком суспільства розвиваються і удосконалюються продукти інтелектуальної власності. З активним використанням цифрових технологій виникає потреба у систематизації та удосконаленні законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Підвищена увага до правового регулювання відносин інтелектуальної власності в Україні почала приділятися лише зі здобуттям незалежності. З прийняттям Конституції України на найвищому законодавчому рівні було закріплено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; свободу літературної, художньої, наукової творчості; право кожного на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, заборону використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Конституцією України закріплено право на захист інтелектуальної власності, що здійснюється судами, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, а також самостійно. Також слід зазначити, що в Україні є і інші нормативно правові акти, що регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності зокрема це Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс, Господарський кодекс Податковий кодекс, Кодекс України про адміністративні правопорушення, а також велика кількість спеціальних законів і підзаконних нормативних актів.

Проте незважаючи на досить велику кількість нормативних правових актів, спостерігається повільний процес адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу. Це дещо негативно впливає на реформування правових систем інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. American Intellectual Property Law Association (2004), AIPLA Response to the October 2003 Federal Trade Commission Report: 'To Promote Innovation: The Proper Balance of Competition and Patent Law and Policy.' AIPLA: Washington, D.C.
2. Hall, B. H. (2005), «Exploring the Patent Explosion.» Journal of Technology Transfer, forthcoming.
3. Merges, R. P. (1999), «As Many as Six Impossible Patents Before Breakfast: Property Rights for Business Concepts and Patent System Reform.» Berkeley High Technology Law Journal 14: 577–615.
4. Lessig, Lawrence (2004), Free Culture: How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity, The Penguin Press, New York, 2004. URL: <http://www.free-culture.cc/freecontent/>.
5. United States Patent and Trademark Office (2003), 21st Century Strategic Plan. February 3, 2003. URL: <http://www.uspto.gov/web/offices/com/strat21/index.htm>
6. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
7. Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права. К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. 288 с.
8. United States House of Representatives (2005), "Trade Agreements and Access to Medications under the Bush Administration, Committee on Government Reform", Minority Staff Special Investigations Division, prepared for Rep. Henry A. Waxman, June, Washington D.C. URL: www.reform.house.gov/min.
9. Надобко С.В. Генеза становлення інтелектуальної власності: історико-правовий аспект. Видавничий дім «Гельветика» 2020. № 10. С. 32–39.
10. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.93 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1994, № 7, ст. 36.
11. Головка О. М. Адміністративна відповідальність за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності : дис. ... к. ю. н. : 12.00.07 / О. М. Головка. Ірпінь, 2009. 206 с.